[א]ומי פירות אין מחמיצין: יוצא [ב]בדמאי ובמעשר וכו': דמאי הא לא חזי ליה כיון דאי בעי מפקר לנכסיה הוי עני ואוכל דמאי השתא נמי חזי ליה דתנן [ג]מאכילין את העניים דמאי ואת אכסניא דמאי ואמר רב הונא תנא בית שמאי אומרים אין מאכילין את העניים דמאי ואת האכסניא דמאי ובית הלל אומרים מאכילין: מעשר ראשון שנטלה תרומתו וכו': פשיטא דכיון שנטלה תרומתו חולין הוי לא צריכא שהקדימו בשיבלים ונטלה הימנו תרומת מעשר ולא נטלה הימנו תרומה גדולה וכדרבי אבהו דאמר ר' אבהו אמר רבי שמעון בן לקיש [ד]מעשר ראשון שהקדימו בשיבלים פטור מתרומה גדולה שנאמר [1]והרמותם ממנו תרומת ה' מעשר מן המעשר מעשר מן המעשר אמרתי לך ולא תרומה גדולה ותרומת מעשר מן המעשר אמר ליה רב פפא לאביי אלא מעתה אפילו הקדימו בכרי נמי ליפטר א"ל עליך אמר קרא [2]מכל מתנותיכם תרימו את כל תרומת ה' ומה ראית האי אידגן והאי לא אידגן: מעשר שני והקדש שנפדו וכו': פשיטא הכא במאי עסקינן שנתן את הקרן ולא נתן את החומש וקא משמע לן דאין חומש מעכב: [ה]והכהנים בחלה ובתרומה וכו': פשיטא מהו דתימא מצה שוה לכל אדם בעינן קמ"ל מצות מצות ריבה: [ו]אבל לא בטבל וכו': פשיטא לא צריכא בטבל טבול מדרבנן שזרעו בעציץ שאינו נקוב: [ז]ולא במעשר ראשון שלא נטלה תרומתו: פשיטא לא צריכא שהקדימו בכרי מהו דתימא כדאמר ליה רב פפא לאביי קא משמע לן כדשני ליה: ולא במעשר שני והקדש שלא נפדו וכו': פשיטא לעולם דנפדו ומאי לא נפדו שלא נפדו כהלכתן מעשר שני שפדאו על גב אסימון דרחמנא אמר [3]וצרת הכסף [ח]דבר שיש לו צורה והקדש שחיללו על גבי קרקע דרחמנא אמר [4]ונתן הכסף וקם לו תנו רבנן יכול [ט]יוצא אדם ידי חובתו בטבל שלא נתקן כל טבל נמי הא לא נתקן אלא בטבל שלא נתקן כל צורכו שנטלה ממנו תרומה גדולה ולא נטלה ממנו תרומת [מעשר] ראשון ולא מעשר שני ואפילו מעשר עני מנין תלמוד לומר [5]לא תאכל עליו חמץ מי שאיסורו משום בל תאכל עליו חמץ יצא זה שאין איסורו משום בל תאכל חמץ אלא משום בל תאכל טבל ואיסורא דחמץ להיכן אזלא אמר רב ששת הא מני ר' שמעון היא דאמר [י]אין איסור חל על איסור דתניא ר' שמעון אומר

האוכל

דמאי הא לא חזי ליה. ואמרינן לקמן מי שאיסורו משום בל תאכל חמץ לבדו אתה יוצא בה לשום מצה יצא מי שיש לו איסור אחר. א"נ הויא לה מצוה הבאה בעבירה: **השתא נמי חזי ליה.** דחומרא דרבנן בעלמא הוא דרוב עמי הארץ מעשרין הן: **אכסניא.** חיילות מלכי ישראל המוטלין על בני העיירות לזונן להגין עליהם מאויביהן וישראלים הן והרי הן כעניים הואיל ואינן במקומן: **שהקדימו בשיבלים.** את המעשר הקדים לתרומה גדולה קודם מירוח דמן התורה תרומה קודמת למעשר דראשית קרי' רחמנא ומן הנותר הוא נותן מעשר ראשון ללוי ועכשיו העריס הלוי וקידמו כדי שלא יפסידנו הכהן אחד מחמשים ונטלה הימנו תרומת מעשר כדינו אבל תרומה גדולה הראשונה לא נטלה הימנו ואשמעינן מתני' דמותר כרבי אבהו: **מכל מתנותיכם.** בלוים כתיב: **את כל תרומת ה'.** אפילו תרומה גדולה: **ומה ראית.** דאוקמת קרא לחיוב' כשהקדימו בכרי וקרא דפטורא כשהקדימו בשיבלין: **האי.** דנתמרח בכרי אידגן וכיון דנקרא דגן נעשה טבל לתרומה כדכתיב' ראשית דגנך: **האי לא אידגן.** וכי שקליה לוי עדיין לא הוה טבול לתרומה: **טבול מדרבנן.** ואע"ג מצוה הבאה בעבירה היא חשיב לה ולא דמי לדמאי וכדאמרן דהתם אשכחן ביה היתירא לכתחילה הלכך הכא בדיעבד נפיק: **ולא במעשר ראשון שלא נטלה תרומתו.** קא ס"ד בתרומת מעשר קאמר וקא פריך פשיטא: **לא צריכא שהקדימו בכרי.** והאי תרומתו דקתני תרומה גדולה דהוי חזי לאפרושי מינה מעיקרא קאמר: **כדאמר ליה רב פפא לאביי.** לעיל בשמעתין: **אסימון.** מעה בלא צורה. פלאט"ה בלע"ז: **ונתן הכסף וקם לו.** במקדיש שדה כתיב ויסף חמישית כסף ערכך וגו': **כל טבל נמי לא איתקן.** קושיא היא: **או אפילו (אכילת) מעשר עני.** שאין בו שום קדושה דאילו מעשר ראשון אית ביה תרומת מעשר שהיא קדושה ומעשר שני כולו קדוש: **מי שאיסורו משום בל תאכל חמץ.** אתה יוצא בו ידי מצה בפסח אם עשאו מצה:

האוכל

ומי פירות אין מחמיצין. היינו להתחייב כרת כדאמרינן בהדיא אין חייבין על חימוצו כרת אבל לאו אית ביה ובסמוך נמי אמרינן[ס] אין לשין ביין ושמן ודבש ואם לש תשרף מיד וחכמים נמי דאמרי תאכל היינו משום שיכולין לשומרה מן החמץ כשאר עיסה אבל לכולי עלמא מחמילין וקשה דלקמן (דף מ.) מסקינן גבי [ל]קימחא דאבישונא אבל מי פירות שרי דמי פירות אין מחמילין משמע דשרינן לגמרי וכן פי' ר"ת דאין מחמילין כל עיקר והא דאמר תשרף מיד כשעירב עמהן מים דאז ממהרות יותר להחמיץ ועל הא אמר דאין בהן כרת אבל לאו אית ביה אבל היכא דלית ביה תערובת מים כגון יין ושמן ושאר מי פירות שרו לגמרי וכן מוכח בסוף כל המנחות באות מצה (מנחות דף נז: ושם) דאמר אשר תקריבו לרבות מנחת נסכים לחימוץ דברי רבי יוסי הגלילי ופריך מנחת נסכים מי פירות הן ואין מחמילין אמר ריש לקיש אומר היה רבי יוסי מנחת נסכים מגבלה במים והיא כשירה והשתא אי סלקא דעתיך דריש לקיש ורבי [מ]יוחנן מיירי הכא בלא מים כלל ואפילו הכי כרת ליכא אבל מלקות איכא דחמץ נוקשה הוי אמאי איצטריך למימר התם מגבלה במים בלא גיבול מים נמי איצטריך קרא שלא תאפה חמץ דהוי חמץ נוקשה וחמץ נוקשה פסול למנחה כדמשמע התם במנחות (דף נג.) דקאמר התם שיאור דר' יהודה לרבי יהודה דפסול למנחות אלא ודאי היכא דליכא מים אינו מחמיץ כלל וקשה לרשב"א דחומץ האדומי חשיב ליה בפרק אלו עוברין (לקמן דף מב.) חמץ דגן גמור ע"י תערובת ואמאי והא חומץ האדומי מפרש התם[נ] דרמו ביה שעורים פי' משימין השעורים ביין כדי שיחמיץ היטב והא מי פירות אין מחמילין ואפילו אם משימין מים עמהן אכתי לא הוי אלא חמץ נוקשה ואומר ר"י שהשעורים שורין במים קודם שמשימין ביין ובמי ביצים נסתפק רש"י אי חשיב מי פירות או לא לפי שאנו רואים שהעיסה נעשה עבה בהן יותר מבמים אבל ר"ת נהג היתר בדבר והיה נוהג לאכול בערב הפסח אחר ארבע שעות עוגה שנילושה בביצים והא דקאמרינן [ס]בירושלמי האוכל מצה בערב פסח קודם זמנה כאילו בועל ארוסתו בבית חמיו היינו מצה הראויה לצאת בה ידי חובה וזו מצה עשירה היא:

יוצאין בדמאי. מספקא ר"י אי בעי למימר יוצא דוקא דיעבד כדאמרינן הואיל ומפקיר נכסיה וחזי ליה מכל מקום עדיין לא מפקיר להו אי נמי יוצאים אף לכתחלה הואיל ושרי לעניים ואכילת מצה נמי נקרא אכילת עניות: **אכסניא.** מפרש בירושלמי נכרים: **שחילל** על גב קרקע דרחמנא אמר ונתן הכסף. תימה אי כסף משמע ליה דווקא נימעוט שוה כסף ואי יליף מיסיב דשוה כסף ככסף אפילו קרקע נמי ונראה לר"י דילפינן בכלל ופרט וכלל ויסף חמישיתו כלל כסף פרט והיה לו חזר וכלל מה הפרט מפורש דבר המטלטל וגופו ממון וכו' יצאו קרקעות ועבדים ושטרות וכן מוכח בפרק יש בכור (בכורות דף נא.) דתנן אין פודין לא בעבדים ולא בשטרות ולא בקרקעות ולא בהקדשות ומפרש התם בגמרא ולא הקדשות בכל אלו ובכור יליף התם בכלל ופרט וכלל [ע]וכן נמי יש לפרש הקדשות ומיהו תימה מאי מיבעי ליה בפ' הזהב (ב"מ דף נד.) חומש מהו שיתחלל ע"ג קרקע והא עיקר המיעוט בחומש כתיב ויסף חמישית כסף ערכך (ויקרא כז):

האוכל

עין משפט נר מצוה

קיח א מיי' פ"ו מהל' חמץ הלכה ב סמג לאוין עט טוש"ע שם:

קיט ב מיי' פ"ו מהל' חמץ הלכה ז:

קכ ג מיי' פ"י מהלכות מעשר הלכה יא:

קכא ד מיי' פ"ג מהל' תרומות הל' יג טור י"ד סי' שלא:

קכב ה מיי' פ"ו מהל' מצה הלכה ח:

קכג ו ז שם הלכה ז:

ח [מיי' פ"ד מהל' מעשר שני הל"ט טוש"ע י"ד סי' שלא סעי' קלו]:

ט [מיי' פ"ו מהל' ערכין הל"ח]:

קכד י מיי' פי"ד מהל' איסורי ביאה הל' ח ופי"ד מהל' מאכלות אסורות הלכה יח:

◆

מוסף רש"י

מאכילין את העניים דמאי. לא החמירו עליהם לפני שצריכים לחזר על פתח עמי הארץ, ורובם של עמי הארץ מעשרין (שבת קכז:) וחומרא בעלמא את שהעמידו בספק טבל, וגבי עניים ואכסניא לא העמידו דבריהם (סוכה לה: בעי"ז ברכות מז. ועירובין יז:). אכסניא. חיל של מלך שמוטל על בני העיר לזונם בשעת מלחמתו והרי הם כעניים לפי שהם שלא במקומם (ברכות מז. ובעי"ז שבת קכז: עירובין יז: ולא: וסוכה לה:). מעשר ראשון שנטלה תרומתו פשיטא. קס"ד תרומת מעשר שהלוי נותן לכהן, וכ"ש תרומה גדולה דהא על ישראל להפריש הפרישו קודם שנתן המעשר ללוי (שבת שם). שהקדימו בשיבלים. ישראל היה לו להפריש תרומה גדולה תחלה, דכתיב (שמות כב) מלאתך ודמעך לא תאחר, מלאתך אלו בכורים, ודמעך זו תרומה, מכאן שמקדים תרומה לבכורים לוקה, והמעשר לתרומה, שאם הקדים מעשר לתרומה לוקה, והכי מילי משנתמרח בכרי לוקה אם הקדים מעשר לתרומה, אבל הקדים מעשר לתרומה בשבלים אינו לוקה (שבת קכז:). לוי קדם את הכהן ונטל מעשר בשבלים קודם שנטל הכהן תרומה גדולה, ונמצאת תרומה גדולה של כהן בתוך המעשר הזה אחד מחמשים שבו לבד מתרומת מעשר שעל הלוי להפריש תרומה ממעשרו (ברכות מז.). וכדרבי אבהו. ואשמעינן מתני' דהכי הוא כדרבי אבהו דפטר ליה ללוי מתרומה גדולה שבו (ברכות שם). מעשר ראשון שהקדימו בשבלים פטור מתרומה גדולה. שהיה לו לכהן ליטול תרומה גדולה תחלה, שהרי קראה ראשית, והלוי אחריו כמה ששייר, וזה שנטל מעשר תחלה ונמצא שלא הורמה תרומה גדולה ממעשרו, וישראל לא יתן לכהן אלא אחד מחמשים ממה ששייר, ונמצא כהן נפסד, פטור הלוי מתרומה גדולה שבמעשר זה (ביצה יג: ובעי"ז עירובין לא: ותמורה ה.). שנאמר והרמותם ממנו תרומת ה'. בלוים כתיב גבי תרומת מעשר (שבת שם) ויפריש ומה היא התרומה, מעשר מן המעשר (ביצה שם). אפילו הקדימו. לתרומה, בכרי. משנתמרח, נפטר לוי מהאי קרא (שם). עליך אמר קרא. שלא תאמר כן (שם). את כל תרומת ה'. בפרשת לויים כתיב ואל הלויים תדבר וכתיב בהאי קרא את כל תרומת ה', כל מה שהם חייבים להפריש (ברכות מז:) שאם הקדים לוי את הכהן בכרי וקבל מעשרותיו קודם שיטול כהן תרומה גדולה מן הכרי, צריך להפריש הלוי מן המעשר תחלה אחד מחמשים לתרומה גדולה ויחזור ויפריש תרומת מעשר (במדבר יח כט). ומה ראית. אימא איפכא (ביצה יג.). האי אידגן. משעה שנתמרח בכרי נעשה דגן וכיון דאיקרי דגן חלה עליו רשות כהן תחלה דכתיב ראשית דגנך תתן לו (ברכות מז:) הלכך כי שקלה לוי בעי לאהדורי לכהן תרי ממאה שבו כרישא והדר אחד מעשרה (שבת קכז: ובעי"ז עירובין שם וביצה שם). והאי לא אידגן. בשבלים לא אידגן לא חלה עליו רשות כהן (ברכות שם). ולא נתן את החומש. מעשר שני והקדש אם הבעלים פודין אותו מוסיפין חומש (ברכות שם). ולא במעשר ראשון וכו' פשיטא. דהיינו טבל (שם). שהקדימו בכרי. לאחר שנתמרח והוקבע לתרומה מן התורה קדם לוי את הכהן ונטל מעשר ראשון תחלה, ואחד מחמשים שבו היה ראוי לתרומה גדולה לכהן, ושלא נטלה תרומתו דקתני לאו תרומת מעשר קאמר אלא תרומה גדולה (שם). כדאמר ליה רב פפא לאביי. לעיל אי הכי אפילו הקדימו בכרי (שם). אסימון. כסף שלא נקבע בו צורה וקורין לו פלאון בלע"ז (שם).

מסורת הש"ס

א) [לקמן מ. מנחות נז:], ב) שבת קכז: ברכות מז. סוכה לה: עירובין לא., ג) דמאי פ"ג [מ"א] עירובין יז., ד) [ברכות מז. שבת קכז: עירובין לא: ביצה יג.], ה) תמורה ה:, ו) [לקמן לו.], ז) [ב"מ מז:], ח) ונתן הכסף לא כתיב עי' תוס' שבת קכח. ד"ה ונתן, ט) [עי' תוס' סוכה ל. ד"ה משום], י) [בכורים יא], כ) [לקמן לו.], ל) [מנ"א לאבישונא כל"ל], מ) [לפנינו בסוגיא לא נמצא רבי יוחנן רק ר"ל], נ) [דף מב.], ס) [וע"ע תוס' מנחות נג: ד"ה אין מחמיצין כו'], ע) [ועיין תוספות בכורות נא. ד"ה אימא וכו'].

◆

תורה אור השלם

1. ואל הלוים תדבר ואמרת אלהם כי תקחו מאת בני ישראל את המעשר אשר נתתי לכם מאתם בנחלתכם והרמתם ממנו תרומת יי מעשר מן המעשר: במדבר יח כו
2. מכל מתנתיכם תרימו את כל תרומת יי מכל חלבו את מקדשו ממנו: במדבר יח כט
3. ונתתה בכסף וצרת הכסף בידך והלכת אל המקום אשר יבחר יי אלהיך בו: דברים יד כה
4. ואם גאל יגאל את השדה המקדיש אתו ויסף חמשית כסף ערכך עליו וקם לו: ויקרא כז יט
5. לא תאכל עליו חמץ שבעת ימים תאכל עליו מצות לחם עני כי בחפזון יצאת מארץ מצרים למען תזכר את יום צאתך מארץ מצרים כל ימי חייך: דברים טז ג

◆

גליון הש"ס

גמרא ל"צ בטבל טבול מדרבנן. עיין לקמן קיד ע"ב תוד"ה אלמא דמאי:

◆

לעזי רש"י

פלאט"ה [פלדו"ן]. עשת, גולם (חתיכת מתכת, לפני שהוטבעה בה צורת מטבע).

◆

רבינו חננאל

דמאי כב"ה דאמרי מאכילין את העניים דמאי, וכיון דחזו לעניים יוצא אדם בו בפסח, ודמאי כבר פרשנוהו בכמה מקומות והוא הלוקח פירות מעם הארץ ואינו יודע אם הן מעושרין הן אם לאו, נותן מהם חלק אחד ממאה לכהן, והן תרומת מעשר שהיה חייב הלוי ליתן לכהן מעשר מן המעשר, אבל תרומה גדולה שהיא אחד מחמשים ודאי היו מפרישים ואפילו עמי הארץ. וכן מי שהפריש עמיר אחד מעשרה, ונתנו ללוי קודם שיעשהו גורן וקודם שהוציא ממנו תרומה גדולה לכהן, ונתן הלוי ממנו תרומת מעשר והוא מעשר מן המעשר, ואע"פ שתרומה גדולה לא נתן לכהן, מותר ללוי אותו מעשר, שלא נתחייב הלוי בתרומה גדולה אלא אם קבל הלוי מעשר מן הגורן אחר שהעמיד ישראל כרי, והפריש ממנו מעשר ונתנו ללוי מקודם התרומה חייב בתרומה וחייב בתרומת מעשר (הלוי). ופשוטה היא, והיא מפורשת בסוטה פרק אחרון. ובמעשר שני והקדש שנפדו אם נתן הקרן אע"פ שלא נתן עדיין החומש כבר שלו הוא. וכן החלה והתרומה לכהנים הן, ואע"פ שלישראל אסורה, מצות מצות ריבה. טבל הוא שלא הורמה ממנו התרומה והמעשר. ואע"פ שהיא תבואה שנזרעה בעציץ שאינו נקוב ואינה תבואת הארץ אלא תבואה וזרועה בכלי מדאורייתא פטור מדרבנן חייב להפריש ממנו תרומה ומעשר, לפיכך אינו מותר שאינו ראוי לאכילה. וכ"ש טבל דאורייתא שאינו ראוי לאכילה בהיתר. **ולא במעשר ראשון** שלא נטלה תרומתו, כגון שהקדים בכרי, ונתן אחד מעשרה בו ללוי כמו שפרשתי לעיל בכרי ונמצא במעשר שלקח הלוי מן הכרי אחד מחמשים לכהן. והיא תרומה גדולה. וחייב עוד אחרי כן לתת לכהן מן הנשאר בידו חלק אחד מעשרה והיא תרומת מעשר, ואפילו אם נתן תרומת מעשר ולא נתן התרומה גדולה אין יוצא בו ידי חובתו בפסח שלא הותר באכילה בהיתר. וכן במעשר והקדש שנפדו על אסימון, והן מעות שאין בהן צורה, כלומר לא נטבעו במטבע, אלא הן חלק בלא צורה. כאלו לא נפדו, דפדיה כי האי גונא לא שמה פדיה, משום דאין מתחלל אלא על כסף שיש עליו צורה, שנאמר וצרת הכסף בידך, ודייקינן וצרת דבר שיש עליו צורה למעוטי אסימון שאין עליו צורה. ת"ר יכול יוצא אדם בטבל שלא נתקן כהלכתו. כגון שהפריש כל מה שחייב להפריש חוץ מדבר אחד, ואפילו מעשר עני שמוציא בשנה השלישית. ת"ל לא תאכל עליו חמץ, מי שאיסורו משום בל תאכל חמץ יצא זה שאיסורו משום בל תאכל טבל. פירוש כל תבואה שלא נתקנה כהלכתה נקראת טבל. ואקשינן עליה ואיסורא דחמץ היכא אזל, ודחי הא מתניתא ר' שמעון היא דסבר אין איסור חמץ חל על איסור טבל, דתניא האוכל נבלה ביום הכיפורים פטור, ולא אתי איסור יום הכיפורים וחייל אאיסור נבלה.